

Glatz Ferenc

Kutatás, tanítás, emberség

Horst Haselsteiner születésnapjára

Emlékkönyvet adunk ki Horst Haselsteiner 70. születésnapja alkalmából. Magyar barátai, tanítványai, tisztelői. Merthogy több nemzet mondhatja magáénak. Tudjuk róla, hogy édesanyja – aki ismerte, nekünk a „felejthetetlen Piroska” – magyar, édesapja – aki ismerte, nekünk a mindig jó kedélyű „kedves Leopold” – osztrák. És tudjuk róla, hogy a kiterjedt rokonságban szerbek, délvidéki svábok szintén jelen vannak. (A kiterjedt Beszédes család, Piroska néni családja, a hat nővér nyugat-balkáni, vajdasági – magyar, sváb, szerb – házasságaik révén. A Beszédes lányok leszármazottai – a híres-neves vízépítő mérnök családjából – máig meghatározóan vannak jelen a délvidéki magyarság kulturális-politikai életében.) Állítólag, ha magyar vagy osztrák körökben valaki rosszat akart mondani Horstról – és mi, volt monarchiabeli népek igazán szeretünk kollégáinkról, sőt barátainkról rosszat mondani –, akkor megjegyezték, hogy leginkább a szerb unokatestvéreket szerette. Ha dicsérni akarták szerb körökben, azt mondták róla, a három anyanyelv közül a legjobban szerbül beszél. (Ezért sem szívesen meséli – pedig ha valaki tud és szeret anekdotázni, hát akkor Horst igazán tud –, hogy Ausztriába kerülve, iskolás korhoz érve, külön német nyelvtanfolyamra írták be, hogy tanulmányait el tudja kezdeni. Magyartudásáról minden magyar barátja tudja: noha nem, úgymond, irodalmi, noha erősen délvidéki-szabadkai hanglejtésű magyar nyelv, amit beszél, de szókincse, közöttünk, magyar anyanyelvűek között is, talán a legválasztékosabb.)

Amikor idén március utolsó napjaiban meglátogattam a stájerországi kis faluban – ahol operáció utáni gyógytornakúrán éldegélt, ter-

mészetesen felesége, Sabine felügyelete alatt –, köszöntöttem születésnapján (április 3-án született) és elújságotam, hogy magyar barátai, tanítványai kis emlékkönyvet állítunk össze, s hogy én kértem fel a szerzőket, kedves, meglepett mosollyal nézett rám, egy szót sem szólt, de láttam – és Sabine is látta –, hogy kérdezné: miért éppen a magyarok, hiszen a „csapatunk” igazán nemzetközi. Akkor Sabine közbevágott, természetesen a magyarok, ők látogatnak meg, ők adnak kitüntetések, ők szeretnek Téged. (Máig nem merem magyarázatra vállalkozni, miért nem kerestük a más nációhoz sorolható barátokat, akikkel együtt konferenciázunk, tanítunk, sőt együtt utazunk már szabadságra is, osztrákok, szlovákok, szerbek, németek, többször románok, horvátok, vagy franciák, amerikaiak. Pedig valós baráti kör ez, és Horst-Sabine az egyik rendszeres vendéglátónk.)

Most összegyűltek a kéziratok. (A kérés az volt: aki akar, küldjön valamit „emlékül Horstinak”. Ami kezébe akad, tanulmány, amely ünnepeztünkre emlékezteti, vagy lehet nagyon személyes írás is. Ami emlékkönyvbe – egy öregkori emlékeztető könyvbe – illeszthető.) Most derül ki, hogy sok mindent sokan nem tudunk, tudunk róla. (Mondogattuk is egymásnak többször: mi, a társaságszeretők és társaságkerítők, valójában nagy magánzók vagyunk. Horsti meg én.) Itt vannak például a pécsi és szegedi fiatalok, akiket én alig ismerek. (Akik – a kötetben mintegy tucatnyian – számára, az 1990-es évek elején ő volt „az” osztrák professzor. S akiknek listáját a kedves tanítvány, Szávai Feri – most éppen rektor Kaposvárott – állította össze. Egyébként Szávai közös, volt diákunk a közös intézetünkben, a Budapesti Európa Intézetben még a kezdeti időkből, 1990–91-ből, s vett részt később is, máig, rendezvényeinken. Horsti az 1990-ben alapított intézet kuratóriumának az első évtől tagja, máig.) Azt tudtuk Horstról, hogy amikor 1988-ban Grazban egyetemi tanárnak nevezték ki, az osztrák kultúrpolitika akart „nyitni” vele a délkelet-európai térség felé, kamatoztatva délszláv és magyar nyelvi-történeti ismereteit. (Közös rendezvényeinken „hozta is” mindig a délszláv témákat.) De arról csak töredékeket hallottunk – tőle meg néha diákjainktól az Europa Institutban –, hogy a grazi professzorságot nyitásra használta fel Dél-Magyarország felé is. (A mostani szerzők egyikének-másikának nevét – Gángó Gáborét, Zakar Péterét és

a többiekét – először az ő elbeszéléseiből hallottuk. Mármost szemrehányásaiból, hogy ugyanis miért nem törődünk jobban a vidéki egyetemeken nevelkedő fiatalokkal. Hát kezdtünk figyelni.)

Most, a kéziratok olvasása során bizonyosodik be, amit csak gyanítottunk: Horst volt „a magyar” professzor 1990 után Ausztriában – Grazból is feljárt a bécsi rendezvényekre – nemcsak a kultúr-, sőt a politikai diplomácia számára, hanem minden Bécsbe, Grazba utazó magyar kutató számára is. Amilyenek mi, barátai ismerjük, úgy ismerték mások is, akikkel csak egy-két alkalommal találkozott. Nyitottsága, segítőkészsége és megértésre született lelki alkata közmondásos volt a nemzetközi történelemszférában is, a magyarok iránt pedig – nem biztos, hogy örülni fog, amit most írok – „Piroskásan magyar vendégszerető”. Nemcsak széles körű szakmai műveltségével kápráztatta el magyarjait, hanem az otthonról hozott, századelős magyar vendéglátás-kultúrát is szinte kötelességének érezte képviselni. Egy dolgot nem szeretett soha: a kuruckodást. De azt is csak szájelhúzással fejezte ki. Legalábbis az első liter borig. (A magyarokat mindig magyar borra hívta meg, noha ő valójában a chilei vöröset, a merlot szerette.)

Természetesen a szerkesztőnek is élnek emlékei. A közös – tudományos és kultúrpolitikai – akciók, a közös személyes-családi események során kelt emlékek.

Az összeismerkedés az 1970-es évek magyar–osztrák közös történelem rendezvénysorozatainak egyikéhez nyúlik vissza. Valamelyik ún. Monarchia-műhelykonferenciához. Amelyet nagy lendülettel – mai mértékkel mérve már természetesen apró lépésekkel – szervezett a bécsi ÖOSI (Österreichisches Ost- und Südosteuropa Institut), illetve az egyetemi intézet, a két igazgatóságban ülő Richard Georg Plaschka professzorral, illetve a magyarországi Történettudományi Intézet, Ránki György vezetésével. (No és Hanák Péter, a térség legnevesebb Monarchia-kutatójának folyamatos szellemi vezérsége alatt.) A semleges Ausztria és a szovjet rendszer „vidám barakk”-jának nevezett Magyarország politikai-kulturális kapcsolatrendszerének akciói voltak a rendezvények az európai – illetve német – új „Kelet-politika” utáni években. Míg Németország – elsősorban Berlin – a lengyel, illetve a Szovjetunióba vezető tudományos kapcsolatrendszert építette, addig

A payerbachi konferenciák visszatevő programja: az unokák kedvéért vásárolt „szamárkák” etetése.
(Világos öltönyben e kötet egyik szerzője, Koczó Endre, 2000. július)

az egyik szövetségi állam, Bajorország, illetve Bécs a magyarországi és romániai–jugoszláviai kapcsolatrendszer. (Legalábbis így néz ki előttünk, úgyis mint átélő, mint szerény építőmunkás előtt az 1970–1990 közötti keletnyugati tudománypolitikai hídverés története.)

A barátság viszont konkrétan 1987-hez, és egyáltalán nem a szakmához kötődik. Egy másik bécsi magyar – aki 1956-ban került Ausztriába, disszidensként –, Koczó Endre kötött össze bennünket.

Jellemző korosztálytörténet. Koczó 16 évesen, táborok után Norvégiában, majd Ausztriában él, itt jár egyetemre, Plaschkánál tanul, majd az ő doktorszemináriumában PhD-zik újkori magyar történeti témával.

Legközvetlenebb egyetemi társai – így Haselsteiner és Suppan – legjobb barátai lesznek. Ő is egy magánzó. És ő is egy volt futballista, szenvedélyes drukker, mint Horsti. (Később is, az 1990-es években Horsti és barátai között – így Hanák Péter és közöttünk – legalább annyiszor volt téma a foci, mint a történelem. Elnézést, Horsti, de visszaemlékezésbe csak azt írjuk, amire emlékszünk, és én így emlékszem...) Koczó egyébként Plaschka egyik kedvenc tanítványa maradt a professzor haláláig, 2001-ig, ő szervezte a temetésre utazást, majd Plaschka sírjának látogatását máig. (Noha a disszertáció megírása után jobban kereső szakmába nyergelt át, gyógyszerügynök lett, mert vagyona nem volt, ám szeretett jól élni.) Koczó feleségének viszont unokatestvére volt az én az idő szerint legjobb barátom Kiskunlacházán. Az ő stégjünkön horgásztam. A csepeli Kis-Dunában – a szó szoros értelmében ott, úszás közben – ismerkedtünk össze Koczóval 1986-ban, és lettünk bécsi–kiskunlacházi barátok.

A következő bécsi látogatások során egy alkalommal engem is meghívtak Horstiék futballdelutánjára, s kezdődött Haselsteinerékkal a barátság. A következő évben családunk már Haselsteinerék dapontegassei otthona közelében lakott: az ungarngassei Sankt Stephanus-hausban. (A ház a Bécsbe ránduló magyar értelmiségiek kedvelt szálláshelye volt.) Napi közös családi programok Horstiékkel. (Lányaink egyidősek voltak, évekig barátkoztak, gyermekeim, mint utazó szülők gyermekei, idegen nyelveket tanultak, németet is.) Vacsorák, kirándulások, teniszmérkőzés, Horsti koktéjái.

Ekkortól változott meg Bécs szerepe is európai programjaimban. Számomra addig Bécs, illetve Ausztria részben levéltári-könyvtári kutatóhely volt, részben az első úti állomás Nyugat felé. (Disszertációm levéltári anyaga a bécsi Staatsarchivhoz kötött, illetve az Egyetemi Levéltárhoz és a Nationalbibliothekhez. Bécsi barátaim is elsősorban a levéltárosok – Németh, R. Neck, Mikoletzky –, no és a bécsi magyarok – Csáky Móric – voltak. A magyar történészekkel kapcsolatot tartó korosztálytársaimat – későbbi barátaimat –, így Waltraud Heindlt, illetve Arnold Suppant ekkor még csak futólag ismertem.) Egy biztos pont volt azonban bécsi életemben: az ÖOSI igazgatói titkársága, Karl-Heinz Mack titkárságvezető és az igazgató, Richard Georg Plaschka, aki az első előadásom alkalmával – hogy őt idézzem – „kinézett magának”, s üzenetbe hagyta Herr Macknál: ha Bécsben vagyok, ő vár kávéra. (1969-ben voltam először az ÖOSI ösztöndíjasa, 1973-tól rendszeresen előadó, hol az intézetben, hol az egyetemen, konferenciákon.) Valójában azonban én München, Mainz, Párizs, London, Róma felé vettem útjaimat, azután az USA-ba – no és természetesen Moszkvába – ösztöndíjakkal, szerveztem a történész világszövetség albizottságait először egyiknek, majd másoknak is főtitkáráként. A közép-kelet-európai térség szakmai szerveződéseivel, azok tematikáival – akkor már erős osztrák–magyar, lengyel–magyar, bolgár–magyar, szovjet, román–magyar történészbizottságok működtek – nem sokat törődtem.

1987 után változott a helyzet és az érdeklődésem iránya is. Ekkor már, a gorbacsovi reformokat figyelve, erősen foglalkoztattak – intézeti igazgatóhelyettesként, a História folyóirat szerkesztőjeként – a térség lehetséges politikai átalakulásai és az 1945-ben, illetve 1918–20-ban ki-

alakult államrendszerek esetleges átalakításai. 1987-ben a Haselsteine-
rékkel közös „Bécsezésre” nemcsak családomat, hanem a Monarchia
örökségét tárgyaló, Németországban megjelent, Ralph Melville bará-
tommal közös kötetünket és tanulmányomat vittem magammal, vala-
mint Ádám Magda História-kéziratát, térképekkel: miként vetették fel
az amerikaiak 1918 májusában a Monarchia föderalizálását. Igen, a
föderalizálás lehetősége érdekelt a Kárpát-medencében. Az akkori kihí-
vások új történelmi problémákra irányították a figyelmemet: a közép-
kelet-európai térségre, a térségben a nemzetek és államok viszonyának
újrendezésére, no és egy új, polgári alapokra épülő társadalmi rend-
szer kiépítésére a sztálini rendszer lebontása után. Akkori, 1987-ben le-
jegyzett feltételezésem: Gorbacsov reformjainak eredménye lehet majd
a közép-kelet-európai zóna átszabása, s akkor már nem a „finnlandizá-
lást” vagy „Ausztia semleges pozícióját” kellene elérni – ahogy koráb-
ban gondoltam –, hanem átfogó területi átrendeződést, s ebben a szá-
munkra legjobb pozíció a föderalizálás lehetne. Mindez kérdőjelekkel.
(Korábbi témáim – historiográfia, módszertan stb. – lassanként az új
regionális tematika mögé szorultak. Akkor „fúrtam-faragtam” egyik,
máig kedvenc munkám, a *Magyarok a Kárpát-medencében* szerkezetét,
írtam az összefoglaló magyar történet fejezeteit összekötő szöveggé,
Koczó rögtön fordította is németre.) Természetes, hogy a gondolat-
menet vége: vissza az 1918. évi kiinduló helyzethez!

Ekkor derült ki, hogy fiatal korában Horst is szenvedélyesen ér-
dekelte a föderalizálás lehetősége, noha általam ismert írásaiban rész-
ben a Monarchia 1918-as belső bomlásával foglalkozott (Plaschkával és
Suppannal írott közös könyvükben, ezért is hoztam magammal az
1918. évi föderalizálási tervet), és újabban II. József modernizációs
törekvéseivel Magyarországon. (Az utóbbi könyv ugyancsak a közép-
kelet-európai régió területigazgatási rendszerének átalakítását – csak
éppen 1780 körül – tárgyalta; egy régiók, nemzetek felett átnyúló köz-
ponti kormányzat és a helyi igazgatások, a nemzetállami célokat fogal-
mazó magyar megyék viszonyát.) A részletekre – a teniszpartik, a bécsi
kocsmázások, a gyerekek közös kultúrprogramjai közepette – már nem
emlékszem. (Jobban megmaradtak bennem az öreg Leopolddal folyta-
tott beszélgetésem az al-dunai horgász helyekről, a dunai halak

jellemzéséről, s máig mulasztásomnak tartom, hogy öreg barátom felsődunai horgászatát nem szerveztem meg. Merthogy nálunk, az északi részen a vad pontyok mellett a vad sporthal, a márna kifogása az igazán nagy sportélmény, míg nálunk, ott lenn, Szabadkán, a lassú folyású vizek világában a harcsaféléké.

Leopold Haselsteiner, „az Apu” festménye a Glatz-konyha falán, Zebegényben

(Máig a konyhám egyik fő helyén lóg Leopold számomra készített festménye, a *Harcsák a hínárban*. Merthogy az öregúr kiválóan festett is.)

Amire a szakmai beszélgetésekből emlékszem, az a Plaschka-örökség „elosztása”. Richard Georg ugyanis egy tavaszi szakmai konferencián – ahol én a magyar, ő az osztrák történészeket képviselte és adtunk elő – félrehívott, a rá jellemző udvarias méltósággal felajánlotta a tegezést, és megkérdezte: mit szólnék hozzá, ha nyugdíjba készülve Suppanra hagyná a bécsi ÖOSI-t, Horstít pedig besegítené a grazi tanzsékre, amelynek az ÖVP új „fenoménja”, Erhard Busek nagy jövőt szán. (Azt tudtam, hogy vita van a „vörös” és „fekete” – ahogy Horsti mondta – kultúrpolitika között: a konzervatívok, a „feketék” Ausztria délkeleti aktivizálását tartják célnak – én hozzátettem: na ja, ez részben az 1918 előtti délnémet és Habsburg politika folytatása –, míg a szocdemek a Szovjetunió és a harmadik világ irányába nyitást támogatják.) Horsti természetesen vette, hogy az ő délszláv–magyar érdeklődése Graz felé szólítja. Az nem lepett meg, mint a német térségben, a sok regionális kultúrközpont térségében felnőtt történészt, hogy Horsti nem veszi száműzetésként Bécs elhagyását – Hanák Péter így fogta fel, amikor ez szóba jött közöttünk –, de az igen, hogy kijelentette: ha odamegy állásba, oda is költözik. Egy grazi egyetemi tanár lakjon a városban, vegyen részt a helyi tudományos-kulturális életben. Ne legyen – váltott magyarra – „ingázó, mint a magyar egyetemi tanárok”...

Egy ember, aki hivatásának él, nem a keresetnek, a címnek – mondtuk feleséggel otthon. S azóta tudom, hogy Horsti mindent nagyon komolyan vett és vesz. Többször felidéztem az elmúlt negyedszázados barátság alatt életének ezt a fordulópontját és a Grazban töltött hat esztendőjét. S én mindannyiszor megjegyeztem: ezt is túl komolyan vetted, mint mindent. S ő mindahányszor megjegyezte: ahogy generációnk túl komolyan vesz mindent. Én kiegészítettem: a munkát hivatásként. Ő kissé mereszgteti szemét, elhúzza szája szélét... Talán jobb életünk lehetett volna – mondom ma, a hetvenedik alkalmából –, talán eredményesebbek lehetünk volna – egyénileg, idézettség számát tekintve –, ha nem vesszük ennyire komolyan a közösségi szolgálatokat, intézmények, emberek szolgálatát?... Lehet, Horstikám, de talán nem lennénk ennyire nyugodtak, mint vagyunk most, hetvenkor...

Ezután futnak az emlékképek: 1989–1990–1991 és így tovább, egészen tegnapig, 2012 nyaráig. Amiről fénykép vagy szöveg maradt fenn, arról jobban eszünkbe ötlenek az emlékek. Jöttek kompakt fényképezőgépek, évente egy-egy album, meg amúgy is 1989-től engem miniszteri székbe, majd különböző országos funkciókba, közöttük hat évre, 1996–2002 között akadémiai elnökké választottak. Sok fotó, sajtó-kivágat őrzi az elmúlt 25 év történéseit. Válogattam, Katival és tanítványaimmal – akik az irataimat, cikkeimet rendezik sajtó alá – azok közül, amelyeken Te szerepelsz, illetve együtt szerepelünk. Kíváncsúnak a mondatok papírra, önmagunk, generációnk önvizsgálatáról, így kronológiai sorba rendezve egy egész korszak történelmét. (Talán az idej, októberi halászlé mellett kezdhetjük a kibeszélést... Ahogy a jó barát és korosztálytárs, Erhard Busek tette fel a kérdést generációnk nevében ez év tavaszán könyvében: was haben wir falsch gemacht? Hiszen a szovjet zóna felbomlásától, a német egyesüléstől, azaz a háború végleges befejezésétől egy korszaknyi idő, két és fél évtized telt el, hosszabb idő, mint az agyontárgyalt két háború közötti kor. Aminek kutatására tanszékeket, doktori kurzusokat szerveznek. A hidegháború utáni, rendszerváltó, európai újrendezést végrehajtó életutunkra pedig nem figyelnek. Talán jobb is...?)

1989. június: Busek–Glatz ebéd, az osztrák és magyar történészek részvételével. Az új magyar miniszter – aki eltörli a cenzúrát, az iskola-

**A közép-európai kulturális rendszerváltások két aktív szereplője,
Erhard Busek és Glatz Ferenc egykori miniszterek
és baráti támogatójuk, dr. Herbert Batliner szenátor. Budapest, 2005. június**

alapítás állami monopóliumát, megszünteti az orosz nyelv kötelező oktatását – a szintén új miniszterrel, Erhard Busekkel tárgyal: a találkozót az osztrák történész barátok, Plaschka, Haselsteiner, Suppan készítik elő. (Mindegyikük a kormánypárt értelmiségi holdudvarában él.) A magyar miniszter mellett a germanista professzor, Manherz Károly és az osztrák–magyar történelemszakkapcsolatok nevelgetője, Hanák Péter. (A miniszter barátja és kollégája az akadémiai intézetben.) Az előző két évtized szakmai barátsága politikai szerepet kap a rendszerváltó magyar kormány és az osztrák – tegyük hozzá: német – kapcsolatok aktivizálásában. Formálódik az a csapat, amely azután a következő két évtizedben a térség társadalomtudományos életében, sőt kultúrpolitikájában is meghatározó szerepet játszik. Programjuk: osztrák nyelvtanárok Magyarországra; indul az Aktion Österreich–Ungarn kultúrpolitikai program (majd Hanák és Haselsteiner, Manherz lesznek elnökei két évtizeden át); indul az Europa Institut Budapest programja, amely 1990 után, két évtizeden át a térség legerősebb német nyelvű tudományos intézete lesz, mentora a „csapat” egyik életben tartója, támogatója, a jó barát,

Herbert Batliner. (Aki, mint az az intézetalapítás másnapján kiderült, Horstival egyazon katolikus legényegylet tagja.)

1993–1995: Haselsteiner-cikkek a *Históriában* és az *Europa Institut* idegen nyelvű évkönyvében: Glatz a kisebbségi kérdés regionális kódexét közli (európai fórumra készíti), Haselsteiner pedig a szerkesztő kérésére megírja a lehetséges föderációs államszövetség-tervek történetét, mivel egy nemzetközi kisebbségi kódexet csakis egy lehetséges államszövetség garantálhat. Azután: esik szét Jugoszlávia, dúl a horvát–szerb háború, Haselsteiner írja a nagyhorvát és nagyszerb nacionalizmus történeti kritikáját. (Nem hallgatva Milosević diktatórikus törekvéseiről.) Azután: kormányok vezényelte osztrák–magyar reprezentív ünnepség. Glatz az osztrákokról a magyar történeti közgondolkodásban élő képről ír, Haselsteiner az ellensztereotípiáról: az osztrák tankönyvek magyar-képéről. Azután: jön a Trianon-évforduló, ismét Glatz és Haselsteiner a két bevezető előadó. És hasonló páros szereplések soráról készült szövegek, képek előttem. (Közben Haselsteiner visszajön Bécsbe [1994], az egyetemi tanszék vezetője és a Donauraum igazgatója lesz. Utóbbinál Busek az elnök – a megmaradt jó barát, immáron délkelet-európai EU-megbízott, az *Europa Institut* kuratóriumi tőrzstagja Batlinerrel –, az ügyvezető szintén jó barát: Otmar Huber, a bécsi minisztérium nemzetközi adminisztrációjának egykori főnöke, korábban Busek egyik legközvetlenebb munkatársa, aki még 1990-ben, miniszterségem idején megkapta az osztrák–magyar kapcsolatok fejlesztéséért a legmagasabb magyar kultúrpolitikai kitüntetést.)

1997: Plaschka megkapja a Magyar Tudományos Akadémia elismerését, köszönti az elnök, Glatz Ferenc, laudál Hanák Péter és a két „Plaschka-gyerek”: Horst Haselsteiner és Arnold Suppan.

1999: Glatz akadémiai elnökként és mint az EU keleti kiterjesztését tárgyaló tanácsadó testület tagja, kifogásolja az EU nélküli amerikai fellépést Szerbiában, s történészként Haselsteinertől kér cikket a nagyhatalmak korábbi és jelenlegi történelmi szerepéről a Nyugat-Balkánon. (Generációnk egyik, még sokat vitatott – méltatott vagy szidalmazott – vállalkozása lesz az Európai Unió létrejötte és keleti kiterjesztése. S vita tárgya lesz majd nyilván a mi szerepünk is a 2004–2007 közötti

A mester, Richard Georg Plaschka és tanítványai az MTA Pro Scientia Hungarica kitüntetése alkalmával, 1997. április. A képen: Arnold Suppan, R. G. Plaschka, Horst Haselsteiner és Glatz Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia akkori elnöke

kelet-európai bővítés megtervezésében. De ebben inkább az Europa Institut vezetőségének, igazgatójának lesz „magyarítani valója”, kevésbé Horstinak, hiszen ő – és mindinkább Suppan – a délkelet-európai regionális történeti tanulmányokat készítik. Amelyek nélkül nem lehet természetesen döntést hozni.)

Az 1990-es évek közös rendezvényeit azután a kelet-európai Nachwuchsseminar zárja: az Europa Institut és a bécsi ÖOSI, valamint az egyetem és Payerbach önkormányzatának rendezvénye. Zebegényben (ahol az én második otthonom) és Payerbachban (ahol Horsti második otthona kiépült). Zebegényben a magyar akadémiai elnök már arról beszél: korosztályunk – okkal mondhattam, mert mellettem ültek a korosztálytársak, a társelnök, Haselsteiner és Suppan, Manherz, másnap érkezett Busek – feladata, hogy a szétszakított Európa újraegyesítését elősegítse. Nekünk, történészeknek konkrétan az a feladatunk, hogy az évszázados nemzeti ellenségeskedések történelmi gyökereit eltemessük. Teremtsünk történészfórumokat a nyílt vitákhoz. Érdem, hogy a térség újnacionalizmusait most nem a történészek gerjesztik, mint a 19. században vagy a századelőn, hanem a többpárti demokrácia

**A szellemi mellett a kulináris örömöknek is hódolnak
a Payerbacher Hofgespräch rendszeres résztvevői.
A fehér asztal körül a vendéglátó házaspár, Horst és Sabine,
valamint osztrák, szlovák, szerb és magyar történészek, 2002 nyara**

és a média új közszereplői, a szavazatvadász politikusok. Magyarázom elégedettségünket az étellel: nekünk megadatott az a szerencse, hogy az 1970–80-as években egymást megismertük, egymás érveit értettük, s amikor az 1990-es években közéleti szerepre szólítottak bennünket, tudtunk a megbékélés érdekében érvelni. Ezért szervezzük folyamatosan a nemzetközi történészkonferenciákat, ezért akarjuk, hogy a régió fiatal történészpalántái egymást megismerjék. Szép program, igaz Horsti, jó kezdés...

Közben Horsti kiépítette „magánintézményét”, a „Payerbacher Hofgespräch”-eket. (Utalva a rendezvénysorozat címével arra, hogy a Payerbachhal összeépült Reichenau volt a Habsburg-udvar nyári pihenőhelye, a 2000 méteres Rax és a Schneeberg lábánál, télen-nyáron kellemes éghajlattal.) Minden nyáron – amerikai, olasz, szerb, francia korosztálytársainkkal, akkor már a pozsonyi Dušan Kováč is a szorosabb csapat tagja volt – konferenciák, előadások-tanulmányok készítése, mellette tenisz (ezt Horsti szervezte), bográcslás (ez az én feladatom

A payerbachi találkozó rendszeres kísérője az erdei séta, a teniszpartik és a bográcsolás. Haselsteiner, Glatz, Suppan, 1999. augusztus

Pillanatképek Payerbachból

Glatz és Haselsteiner a bogrács mellett, 1997 nyara

A „teniszfelelős”, 2002 nyara

volt), és mindig vidám társasági élet (ennek programjáról Sabine gondoskodott). A kétértelműséghez tartozik: „Payerbacher Hof” a helyi kellemes szálloda neve volt, ahol megszálltunk, s ahol ekkor épült ki a konferenciaközpont. A helyi községvezetés kiemelten figyelte az évről évre idelátogató történészcsapatot, már csak azért is, mert a lassan mind több időt itt töltő „bécsi professzor” amolyan helyi notabilitás lett: mindenkivel barátkozott, beszélgetett, a helyi vezetés kikérte a véleményét – legutóbb már a helyi önkormányzatba akarták beválasztani –, tenispályát bérelt, társaságával a helyi kiskereskedések (virág- és hentesüzlet, haltenyészet) egyik legjobb kuncsaftja lett. Számunkra – többnyire a térségben élő vagy innen elszármazottak számára – egy kis „monarchiai hangulatot” idéztek nemcsak a konferenciátémák, hanem a hely is: a volt Habsburg-udvar vonzásaként kiépült és máig színvonalas reichenauai színház elmaradhatatlan látogatása, no és a napi kirándulások, teniszpartik. Részei lettünk – természetesen a pertu erejével is – a helyi nyári közéletnek. (Egyébként a Monarchiát idézte – ahogy megjegyeztük alkalomadtán – az is, hogy helyi teniszbarátaink közül Heinz, a szállodatulajdonos horvát, Karl, a tenispálya tulajdonosa szlovák lányt vett feleségül.)

Sok kép, sok szöveg. Képek – elsősorban fotóspróbálkozásunknak (ez is közös hobbi) köszönhetőek. Szövegek – szépen megmunkált tanulmányrészletek, beszámolók németül, angolul, magyarul. Képi, írásos emlékek.

2008–2012. Még a ma esti egyoldalú, közönség nélküli adomázáson egy emléket felidézek. Nincs róla kép, csak egy éjszakai naplófeljegyzés. 2008. december 8. Azért is, hogy magyarázzam: miért vagyok olyan jókedvű a 70. születésnap után.

2007-ben, Románia és Bulgária EU-felvétele után a Kárpát-medence – mondhatnánk: a szűkebb Duna-táj – minden állama egy területigazgatási egységbe került. (És már napirenden volt a nyugat-balkáni államok uniós tagsága.) *Megbékélés a Kárpát-medencében* címmel programot hirdetett az Europa Institut csapata. A program tézise: a dunai – Kárpát-medencei – államoknak 250 év után először több a közös érdeke, mint az érdekellentéte. Azokat az integrációs előnyöket, amelyeket részben az EU, részben pedig a világpiac kiterjeszkedése kínál, nem

tudjuk sem felismerni, sem kihasználni, mert a térség államait lefoglalják és szembeállítják az évszázados ellenségeskedések emlékei és az ellenérzések. Ezen ellenérzések, kölcsönös bizalmatlanságok alapja részben a történelmi sérelmek kibeszélésének hiánya, részben az egyes államokban a nemzeti kisebbségek keltette konfliktusok. Indítunk egy kisebbségpolitikai programot: a határokon túli magyarság politikai vezetőinek konferenciasorozatát, és aktuális javaslatok megfogalmazását és publikálását. És indítunk egy történelemszereplőprogramot: a térség 20. századi nemzeti-állami összecsapásainak tárgyalását. Az utóbbi a történelemszereplőcsapatra várt. A „csapat” és Horsti testére szabott program volt.

Kezdjük Komáromban, majd Bukarestben, és folytattuk Budapesten, 2008 nyarán a Monarchia felbomlásának 90. évfordulójával. A téma és a térség talán legnagyobb történelemszereplőprogramja sikeredett belőle – de Horsti nélkül. Ok: betegség, már évek óta húzódozó kór. Azután jött a történelmi Magyarország felbomlásának három részkérdése: a turócszentmártoni, a gyulafehérvári nagygyűlések, kiáltványok, illetve a délszláv önállósulás izzó témája. A volt Monarchia és a történelmi Magyarország peremterületeinek elszakadás-története. Mert a valódi megoldatlanságok mindig a konkrét részkérdések tárgyalása során látszanak. Horsti decemberben, ezekhez a témákhoz mégis eljött. Mert a délszláv ügyeket ő – a szabadkai – akarta előadni. Ismét formában volt.

Az intézeti tanácsterem után – éjfélig tervezetten – a vári étteremben folytattuk a vitát. Szlovákok, csehek, románok, szerbek, no és magyarok, osztrákok. A társaság a konferenciateremből már átsétált az étterembe. De... Jön Burucs és mondja, Horsti lemaradt az intézet folyosóján, nagyon nehezen mozog. Adott neki széket, de ő kérte, hagyják magára. Letrappoltam a lépcsőn, mondtam a többieknek, menjenek, majd jövőnk mi is, Horstival. Ott ült, nehezen lélegzett a sötétben. Nem tudta, hol van az automata kapcsoló. A világosban látta, én jövök. Csak bólogatott és morgott, magyarul: „Úgy látszik, Ferikém, mégsem megy tovább.” Dehogynem, s belekaroltam. Rám nézett, felállt, verítékes arcán a szokásos huncut, félszájas mosollyal, s megindultunk. „Tőled elfogadom a segítséget” – s vidám történetbe kezdett, már nem tudom, mibe... Utána éjfélig kitartott a fehér asztal melletti eszmecsereben, majd egyedül hazabicegett a közeli akadémiai szállóba.

Arnold Suppan, az Osztrák Akadémia alelnöke bécsi irodájában, az Europa Institut Budapest tudományos tanácsülésén köszöntötték a „Csapat” három „hetvenkedőjét”: Horst Haselsteinert, Dušan Kováčot és Manherz Károlyt. Bécs, 2012. június

Balról: Pók Attila, Dušan Kováč és felesége, Arnold és Maria Suppan, Glatz Ferenc, Horst Haselsteiner, Krász Lilla, Manherz Károly, Dömötörfi Tibor, Glatz Ferencné, Sabine Haselsteiner és Vékás Lajos

A következő években is eljött a szokásos évi konferenciákra, aktív volt az évi kuratóriumi üléseken, látogattuk Payerbachban, Dušanék és mi... De már nem volt tenisz, lerövidültek a kirándulások. Szerepet újra csak tavaly, 2011. szeptemberben vállalt. A születésnapomon, no meg az ezen alkalomból rendezett szerb–magyar konferenciáról sem akart távol maradni. Talán először a Délvidék történelmében: a térség szereplői: szerbek, magyarok, horvátok, szlovákok, zsidók, németek, osztrákok (nemcsak Horst, hanem Suppan felesége, Maria szintén menekült a Bánátból) az előadói konferenciázó karban. Horsti betegen is „hozta magát”. Három nyelven, személyes hangon elnökölt. Egyszerre volt szeretetre méltó és tekintélyt adó.

Azután Sabine átesett egy súlyos betegségen. Talán Horst ekkor jött rá, hogy szükség van rá, még a mégoly erős asszony mellett is, és rászánta magát a műtétre. És rászánta magát a szigorú fogyókúrára.

Szívósan gyógytornázott. És elfogadta, hogy hetven felé már más élet-
szokások szerint kell élnünk...

És – hogy ismét az idei tavaszi, születésnapján tett látogatásunkról
beszéljek – talpra állt. Az utókezelésen készített fényképen már ismét a
réginek látszik. S nyáron (június 28.), amikor Bécsben az Europa Insti-
tut három „hetvenkedőjét” – Dušan Kováčot, Manherz Károlyt és
Horstit – köszöntöttük, s a jövő terveinkről beszéltünk, ismét a régi
volt: anekdotákkal a monarchiabeli bécsi magyarokról, a szabadkai
családról. (Csak a felújított payerbachi nyári kurzusunkon, augusztus-
ban morogta el, a most már ismét napirend szerinti kiránduláson kissé
hátramaradva, hogy csak én halljam: a tüdőm terhelhetősége – sportból

**A talpra állás...
A 70. születésnapon,
az operációt követő
utókezelésen.
Payerbach,
2012. március**

**A Haselsteiner család
a Kováč és a Glatz
házaspárral.
Payerbach,
2012. augusztus**

kereste a nehezen kiejthető kifejezéseket – harmada, mint régen volt, de hogyan is mondjuk mi magyarok? Öregember nem vénember... s valami magyar dalt dudorászott, ha kissé hamisan is, de szeret magyar nótákat, népdalokat énekelni, dudorászni...)

Hát ez derített jókedvre. A talpra állás! A képesség az újat kezdésre! S ezért idéztem fel a 2008. decemberi mélypontot, hogy lássék, ki tudunk jönni a gödörből, csak meg kell tanulni öregeken is okosan élni. Úgy látszik, Horsti – a „Prof. Dr. Haselsteiner”, ahogy Nálátok, Ausztriában mondják –, Te megtanultad.

És az emlékkönyvbe való jókívánság: Isten éltesen sokáig egészségben, szeretett családot és barátaid körében!

Ps. Az osztrák barátaink kedvéért azért ideírom: Horst Haselsteiner szinte minden külföldi tudósra járó magyar kitüntetést megkapott: a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagságát, a legnagyobb magyar magán-alapítvány, a Pro Cultura Deák Ferenc-díját és a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét, annak a külföldiek részére adható legmagasabb fokozatát.